

Вищість вищої освіти?

Архітектурні дискурси та "битви" за титули на прикладі Габсбурзького Львова (1870-ті–1918)

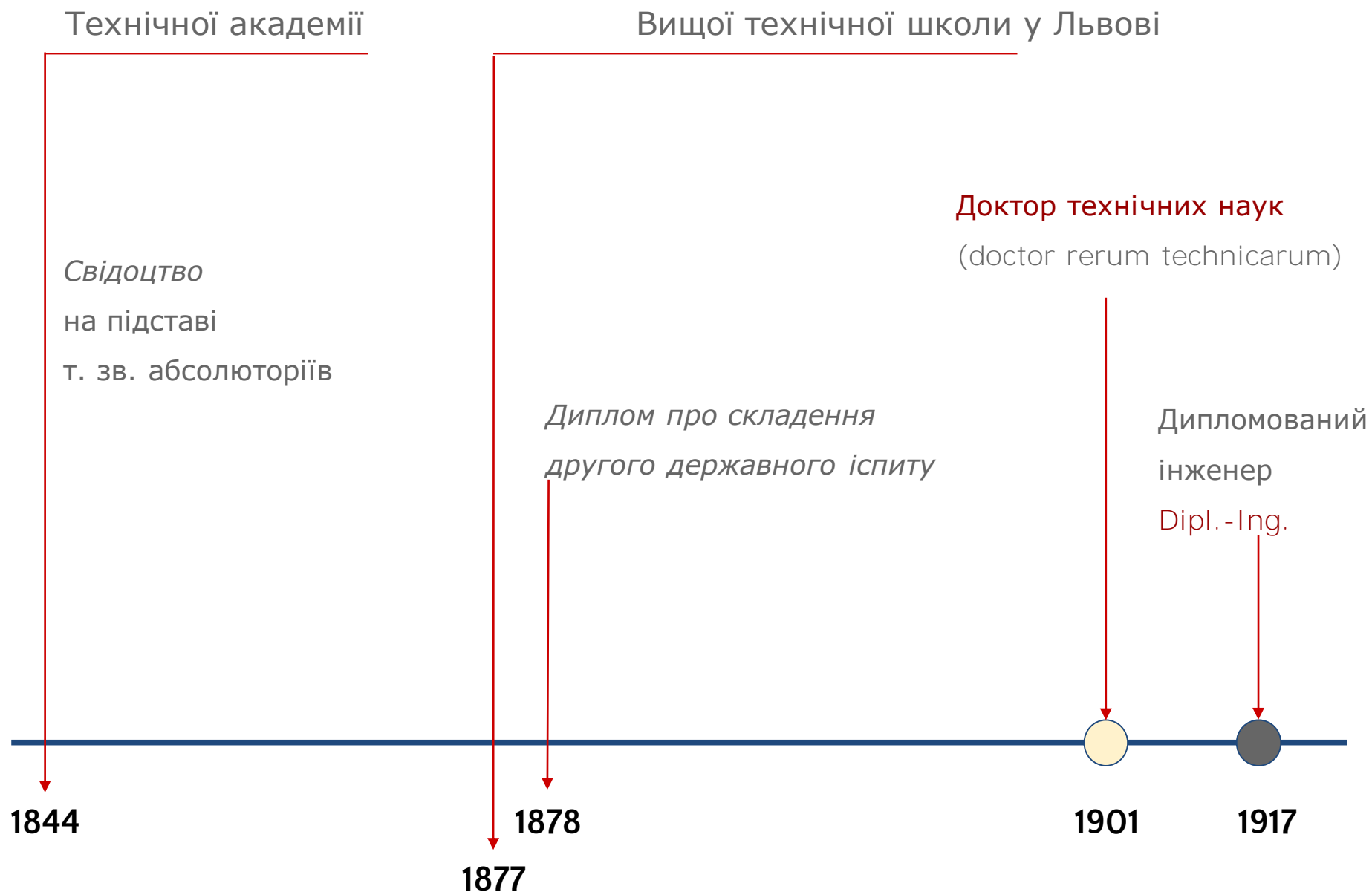
Ольга Заречнюк, магістр архітектури

Центр міської історії Центрально-Східної Європи
o.zarechnyuk@lvivcenter.org

Львів, 2019

"When I was a boy at Harrow School in the 1920s,"
the architectural historian Sir John Summerson told me sixty years later,
"I did all I could to prevent anyone finding out my
grandfather was a common labourer.
Today I'd make sure everyone knew."

Освітні звання які отримували випускники

Tytuł inżyniera jest rangą,
stopniem hierarchicznym w
służbie rządowej, krajowej lub
prywatnej, ...

“ Łudzie bez **najmniejszego wykształcenia** technicznego otrzymują koncesyę na budowniczych nawet z uwolnieniem od egzaminu

...

także i “majstrowie” chcieliby na szary koniec zepchnąć czynność artystyczną przy budowach, trzymając się dawno przestarzałych zasad cechujących naszą ustawę przemysłową, podług której **budownictwo** uważane bywa za takie same **rzemiosło** jak krawiectwo lub szewstwo. O patent na budowniczego można się ubiegać, wykazując się li tylko 3-letnią praktyką i nie zawsze ukończoną szkołą ludową ”

Michał Kowalczyk, “O stosunkach budowlanych m. Lwowa”,
Czasopismo techniczne, 1893, Nr. 2, s. 14-15

“ Obok **budowniczych-praktyków, majstrów murarskich i fachowych techników** w liczbie około stu - oddających się praktyce budowniczey w naszym mieście, wytwarza się nowy zastęp inżynierów budowy - któreto **tytuły** nadawane bywają od czasu do czasu nawet urzędnikom pewnej instytucji państwowej w zamian za brak tytułów w tejże instytucji ”

Michał Kowalczyk, “O stosunkach budowlanych m. Lwowa”,
Czasopismo techniczne, 1893, Nr. 2, s. 14-15

“Rdzeń kwestyi widzą znowu inni w urzędzeniu Politechniki, a raczej w **tytułach**, jakie nadaje lub ma nadawać Politechnika.

Egzaminy dyplomowe, zaprowadzone na niektórych politechnikach Austriackich ... okazały się wcale nieprzydatne i niemożliwe ... Poczóż mają istnieć takie egzaminy, jeżeli z tysięcy uprawnionych tylko jednostki im podołać mogą. A jaką korzyść mają ci dyplomowani? Czy ich stanowisko społeczne jest odmienne od stanowiska innych techników, może ustawą zagwarantowane? Wcale nie... ”

P.D. [*Placyd Dziwiński?*] , “Sprawa stanowiska techników w Austrii”,
Czasopismo techniczne, 1893, Nr. 10, s. 78–79

ustawa budownicza miasta Lwowa ...

“ umożliwiła z pomyslnym skutkiem zajmowanie się
budownictwem ludziom bez szkół i wiedzy technicznej,
zamknęła drogę do postępu technikom lub zrobiła ich
zbytecznymi w budownictwie użytkowym. ”

Jan Lewinski , “Znaczenie rzutu poziomego w budownictwie uytlitarnem i
gospodarstwie społecznem” ,

Czasopismo techniczne, 1903, Nr. 23-24, s. 320-321, 332-334

“ Tytuł »Architekt« nie ma dotąd ustawowej ochrony: każdy rysownik, budowniczy, cieśla i t. d. albo każdy przedsiębiorca mający związek ze sztuką stosowaną, jak tapicer, dekorator, stolarz, ogrodnik i t. d. nadają sobie ten tytuł, aby się otoczyć aureolą technicznej wiedzy i artystycznego uzdolnienia; łudząc i wyzyskując publiczność, poniżają w ten sposób stan architekta bardzo dotkliwie. ”

Ludwig Baumann, “Referat IV. Ustawowe uzdolnienie i państwowe dyplomy architekta. Izby Architektów. – VIII Międzynarodowy Kongres Architektów w Wiedniu – Maj 1908”

Architekt, 1908. Nr. 5-6. s. 58-60

“ Każdy uczeń z Wydziału Architektury Politechniki Lwowskiej — po złożeniu **egzaminów z 44 przedmiotów** i po odbyciu studjów przez **5 lat**, po przebyciu nadto **dwóch egzaminów państwowych** a nareszcie po **praktyce kilkuletniej**, zwykle przekonuje się, że cała dotychczasowa praca jego była właściwie bezowocną

...

Uczeń Szkoły Przemysłowej potrzebuje do pozyskania koncesji na budowniczego, od 4-tej realnej, 4 lat Szkoły Przemysłowej i 3 lat praktyki, zatem razem potrzebuje 7 lat.”

Jan Zubrzycki, *Matnia. Rzecz o godności “Stanu architektonicznego”*,
(Kraków, 1911)

“ Prawdą jest, że publiczność zgoła nie rozróżnia uzdolnień i nie stawia granicy pomiędzy obowiązkami **budowniczego a architekta**.

...

Prawdą o wiele smutniejszą jest także to, że ... **żadna władza nie rozróżnia** tak samo wykształcenia Ucznia Politechniki od wykształcenia ucznia Szkoły Przemysłowej.

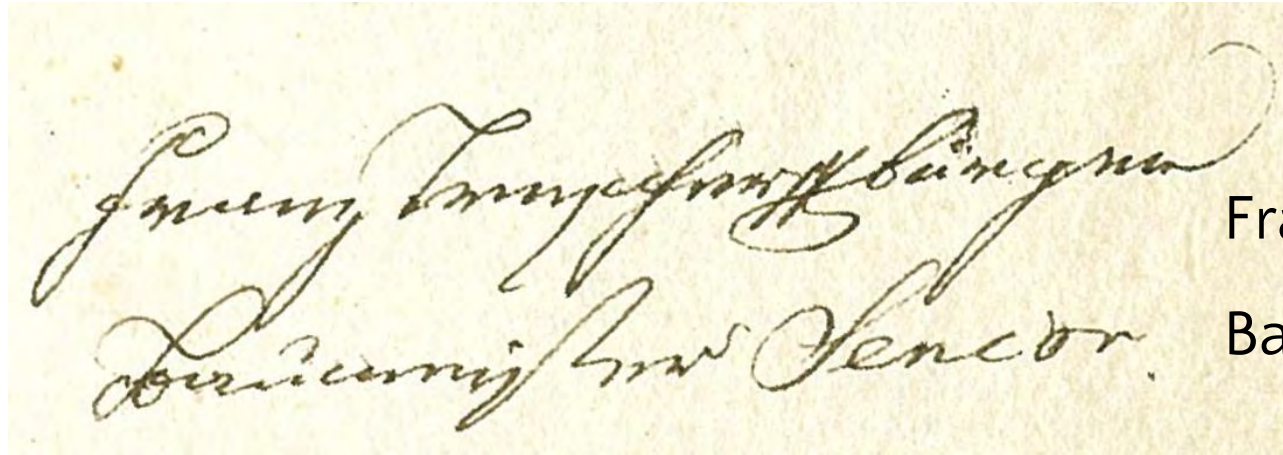
...

Dlaczegoż ustawa każe uczniom Politechniki męczyć się studjami i egzaminami, każe dobijać się **tytułu »autoryzowanego architekta cywilnego«** — a potem porzuciwszy go na arenie świata, wpośród chaosu jaki panuje w świecie Zawodu technicznego, nie bierze go nigdy w obronę a na domiar nieszczęścia z zamkniętymi oczyma zezwala na nadużycia i co do tytułu i co do zakresu działania zawodowego? ”

Jan Zubrzycki, *Matnia. Rzecz o godności “Stanu architektonicznego”*,

(Kraków, 1911)

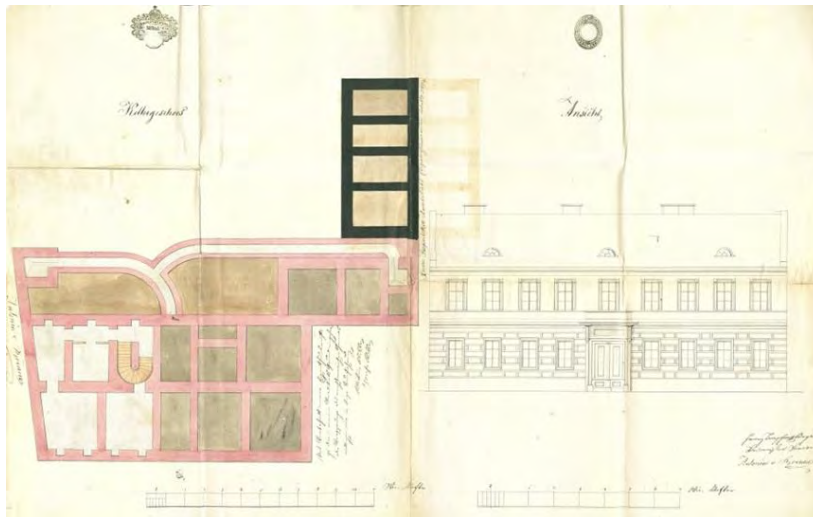
1846

Handwritten signature in cursive script, likely the name of the architect, Franz Trescherburger.

Franz Trescher burger

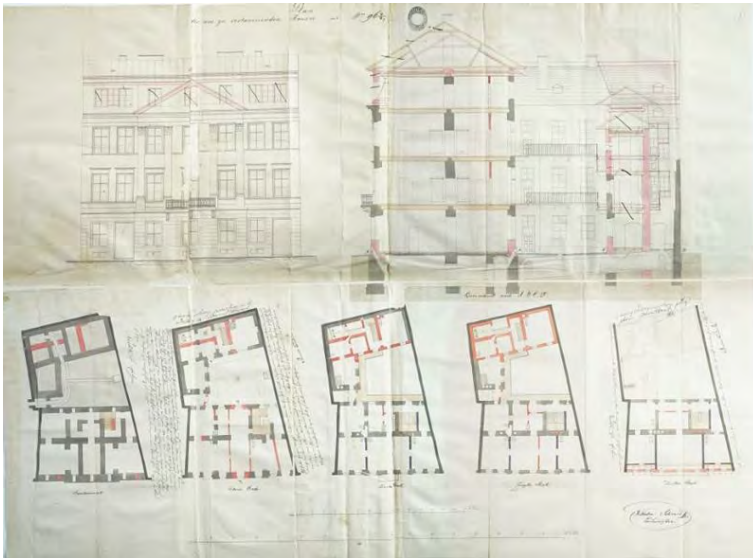
Baumeister Senior

1854

Wilhelm Schmid.
Baumeister.

Wilhelm Schmid
Baumeister

Державний архів Львівської області (ДАЛО) ф. 2 оп. 2 спр. 3451 арк. 61 / Винниченка, 10

ДАЛО ф. 2 оп. 2 спр. 4353 арк. 117

вулиця Ковжуна, 10

Riemer

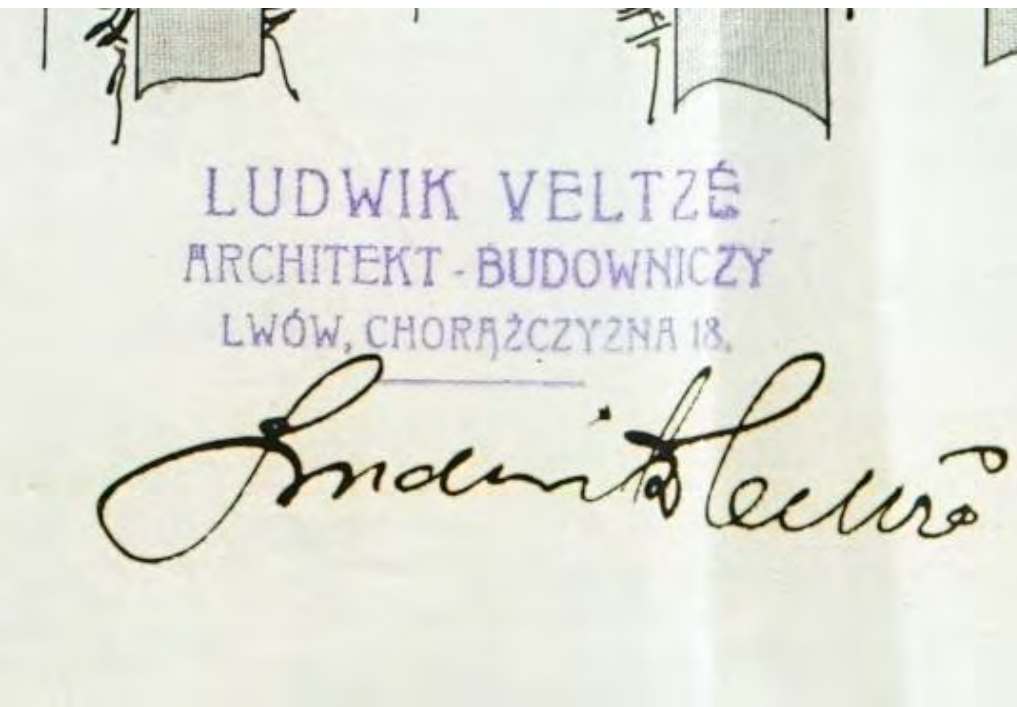
budowniczy

projektował

S. Krzanowski

ДАЛО ф. 2 оп. 2 спр. 4353 арк. 133

вулиця Ковжуна, 10

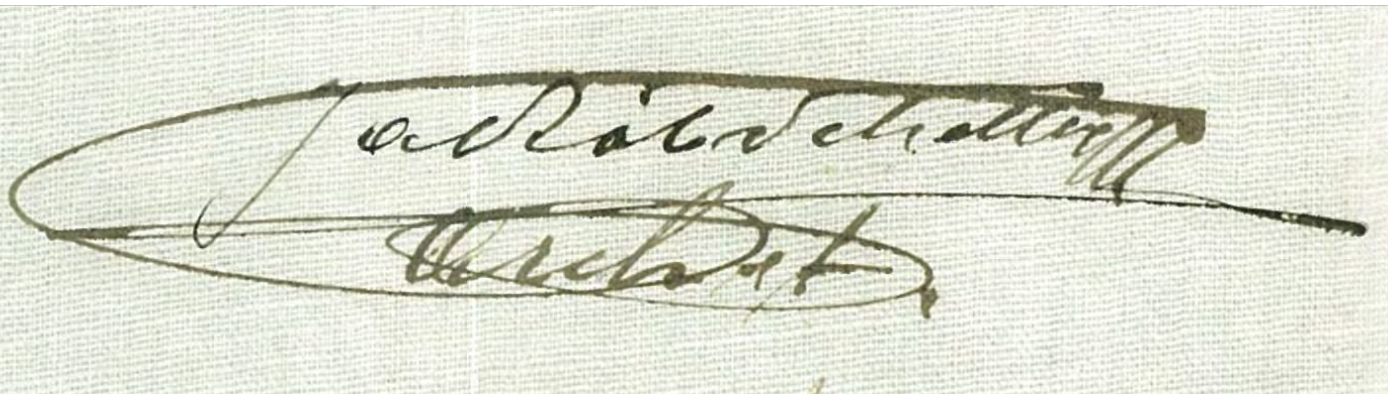
architekt – budowniczy

ДАЛО ф. 2 оп. 2 спр. 3445 арк. 158
вулиця Винниченка, 3

inżynier cywilny z
upoważnieniem rządowym

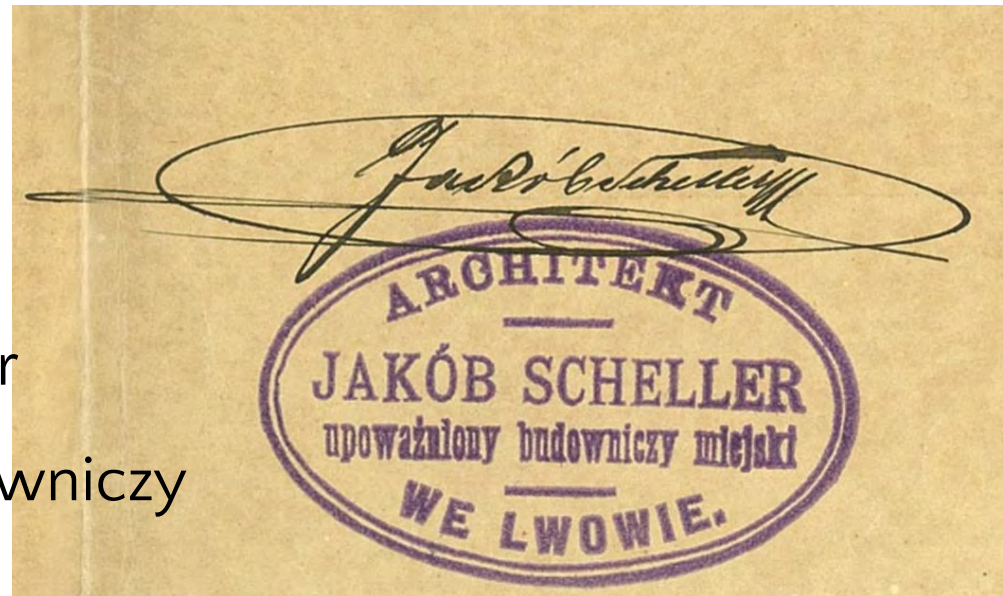
ДАЛО ф. 2 оп. 2 спр. 3445 арк. 155
вулиця Винниченка, 3

Jakób Scheller
architekt

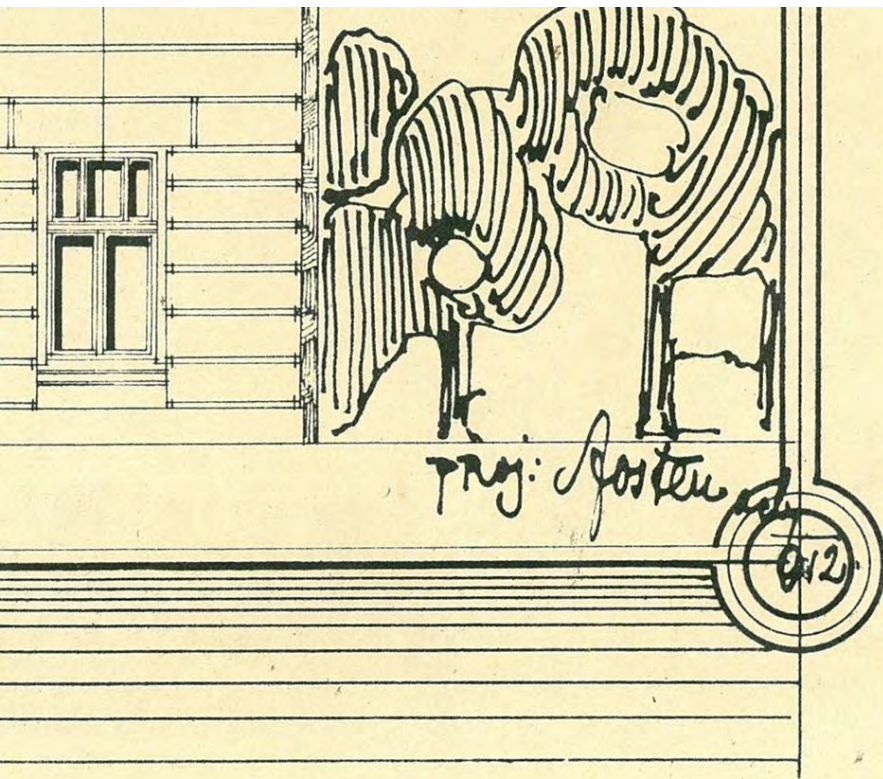
ДАЛО ф. 2 оп. 1 спр. 1078 арк. 52
вулиця Січових Стрільців, 10

architekt
Jakób Scheller
upoważniony budowniczy
miejski

ДАЛО ф. 2 оп. 1 спр. 1078 арк. 42
вулиця Січових Стрільців, 10

proj: Aosten

proj [ektował] : A [leksander] Osten

arch [itekt]

[1] 912

Jan Kaipert
conc. majst. murarski

Jan Kaipert

conc. majst [er] murarski

[koncesyonowany]

ДАЛО ф. 2 оп. 2 спр. 859 арк. 54

вулиця Горської, 5

1910

heles
Jozef Delkiewicz
konc. [esyonowany] majster murarski

Jozef Delkiewicz

konc. [esyonowany] majster murarski

ДАЛО ф. 2 оп. 1 spr. 3036 арк. 18
вулиця Новий Світ, 3

Reichs-Gesetz-Blatt

für das

Kaiserthum Oesterreich.

Jahrgang 1859.

LXV. Stück.

Ausgegeben und versendet am 27. December 1859.

227.

Kaiserliches Patent vom 20. December 1859,

womit eine Gewerbe-Ordnung für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des venetianischen Verwaltungsgebietes und der Militärgränze, erlassen, und vom 1. Mai 1860 angefangen in Wirksamkeit gesetzt wird.

Wir Franz Joseph der Erste,
von Gottes Gnaden Kaiser von Oesterreich;

König von Ungarn und Böhmen, König der Lombardei und Venedigs, von Dalmatien, Kroatien, Slawonien, Galizien, Podomerien und Ilirien; König von Jerusalem &c.; Erzherzog von Oesterreich; Großherzog von Toscana und Krakau; Herzog von Lothringen, von Salzburg, Steyer, Kärnthén, Krain und der Bukowina; Großfürst von Siebenbürgen; Markgraf von Mähren; Herzog von Ober- und Nieder-Schlesien, von Modena, Parma, Piacenza und Guastalla, von Ansbach und Bator, von Teschen, Friaul, Ragusa und Zara; gefürsteter Graf von Habsburg und Tirol, von Kyburg, Görz und Gradiska; Fürst von Trient und Trienza; Markgraf von Ober- und Nieder-Lausitz und in Ilirien; Graf von Hohenems, Feldkirch, Brezgen, Sonnenberg &c.; Herr von Triest, von Cattaro und auf der windischen Mark; Großwojwod der Wojwodschafft Serbien &c. &c.

Von der Absicht geleitet, die gewerbliche Betriebsamkeit in unserem Reiche gleichmäßig zu regeln und möglichst zu erleichtern, haben nach Bernehmung Unserer Minister und nach Anhö-

Kaiserliches Patent, womit eine Gewerbe-Ordnung für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des venetianischen Verwaltungsgebietes und der Militärgränze, erlassen, und vom 1. Mai 1860 angefangen in Wirksamkeit gesetzt wird

Імператорський Патент із Законом
про Промисловість для усієї
території Імперії за винятком
Венеційського адміністративного
округу і Військових територій,
виданий, вступить в дію
1 травня 1860 року

№227, 20 грудня 1859

Reichsgesetzblatt

für die

im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder.

XII. Stück. — Ausgegeben und versendet am 29. März 1883.

39.**Gesetz vom 15. März 1883,**

betreffend die Abänderung und Ergänzung der Gewerbeordnung.

Zu theilweiser Abänderung und in Ergänzung der Gewerbeordnung vom 20. December 1859 (R. G. Bl. Nr. 227), finde Ich mit Zustimmung beider Häuser des Reichsrathes anzuordnen, wie folgt:

Artikel I.

An die Stelle des I., II., III., IV. und VII. Hauptstückes der Gewerbeordnung vom 20. December 1859 (R. G. Bl. Nr. 227), haben die nachfolgenden Bestimmungen zu treten:

Artikel II.

I. Hauptstück.

A. Allgemeine Bestimmungen.

1. Eintheilung der Gewerbe.

§. 1.

Die Gewerbe sind entweder:

- a) freie Gewerbe, oder
- b) handwerksmäßige Gewerbe, oder
- c) concessionirte Gewerbe.

Der Handelsminister im Einvernehmen mit dem Minister des Innern wird ermächtigt, bis zur legislativen Feststellung im Berordnungswege die handwerksmäßigen Gewerbe zu bezeichnen, wobei als handwerksmäßige Gewerbe jene anzusehen sind, bei denen es sich

Gesetz, betreffend die Abänderung und Ergänzung der Gewerbeordnung

Закон, що стосується змін та доповнень Закону про Промисловість

№39, 15 березня 1883

Reichsgesetzblatt

für die

im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder.

LXI. Stück. — Ausgegeben und versendet am 29. December 1893.

(Enthält Nummer 193.)

193.**Gesetz vom 26. December 1893,**

betreffend die Regelung der concessionirten Baugewerbe.

Mit Zustimmung beider Häuser des Reichsrathes finde Ich anzuordnen, wie folgt:

§. 1.

Einteilung der Baugewerbe.

Die Baugewerbe im Sinne der §§. 15 und 23 des Gesetzes vom 15. März 1883, N. G. Bl. Nr. 39, sind folgende:

1. das Gewerbe der Baumeister,
2. das Gewerbe der Maurermeister,
3. das Gewerbe der Steinmetzmeister,
4. das Gewerbe der Zimmermeister,
5. das Gewerbe der Brunnenmeister.

§. 2.

Umfang der Berechtigung.

Des Baumeisters.

Der Baumeister ist berechtigt, Hochbauten und andere verwandte Bauten mit Bereinigung der Arbeiten der verschiedenen Baugewerbe (§. 1) zu leiten und mit eigenem Hilfspersonal auszuführen.

An jenen Orten jedoch, welche vom Ministerium des Innern im Einvernehmen mit dem Handelsministerium, mit Zustimmung des betreffenden Landesauschusses als ausgenommen erklärt werden, hat sich der Baumeister bei Ausführung von Bauten

rücksichtlich jener Arbeiten, welche in das Fach der Zimmer-, Steinmetz- und Brunnenmeister einschlagen, der zu den betreffenden Arbeiten berechtigten Gewerbeinhaber zu bedienen, und kann die obgenannten Arbeiten nur dann selbst ausführen, wenn er die bezügliche Concession für die betreffenden Gewerbe erworben hat (§. 8).

Hinsichtlich jener Arbeiten, welche in den Berechtigungsumfang eines concessionirten oder handwerksmäßigen Gewerbes, das bei einem Baue in Anwendung kommt (Tischler, Schlosser, Glaser, Anstreicher, Spengler u. s. w.) gehören, hat sich der Baumeister ausnahmslos der zu den betreffenden Arbeiten berechtigten Gewerbeinhaber zu bedienen.

§. 3.

Des Maurermeisters.

In den nicht ausgenommenen Orten steht dem Maurermeister das Recht zu, Hochbauten und andere verwandte Bauten zu leiten und auszuführen; jedoch darf der Maurermeister Monumentalbauten, große Theater, Festhallen, Ausstellungsgebäude, Museumsbauten, Kirchen und andere besonders schwierige Bauten, bei denen in statischer Hinsicht belangreiche Constructionsformen vorkommen, nur unter der Leitung eines Baumeisters ausführen.

Bei der Ausführung von Bauten hat sich der Maurermeister rücksichtlich jener Arbeiten, welche in das Fach der Zimmer-, Steinmetz- und Brunnenmeister einschlagen, der zu den betreffenden Arbeiten berechtigten Gewerbeinhaber zu bedienen. Sofern jedoch in dem politischen Bezirke des Bauortes die gedachten Gewerbe nicht vertreten sein sollten, an welchem

Gesetz, betreffend die Regelung der concessionirten Baugewerbe

Закон, що стосується
регулювання концесійного
будівельного промислу

№193, 26 грудня 1893

Концесія

vs.

Авторизація

1

Укр. *майстер мулярський*

Pol. *majster murarski*

De. *Maurermeister*

3

урядово авторизований *архітектор*

rządowo upoważniony architekt

behördlich autorisierte Architekt

2

Укр. *будівничий*

Pol. *budowniczy*

De. *Baumeister*

4

цивільний інженер

inżynier cywilny

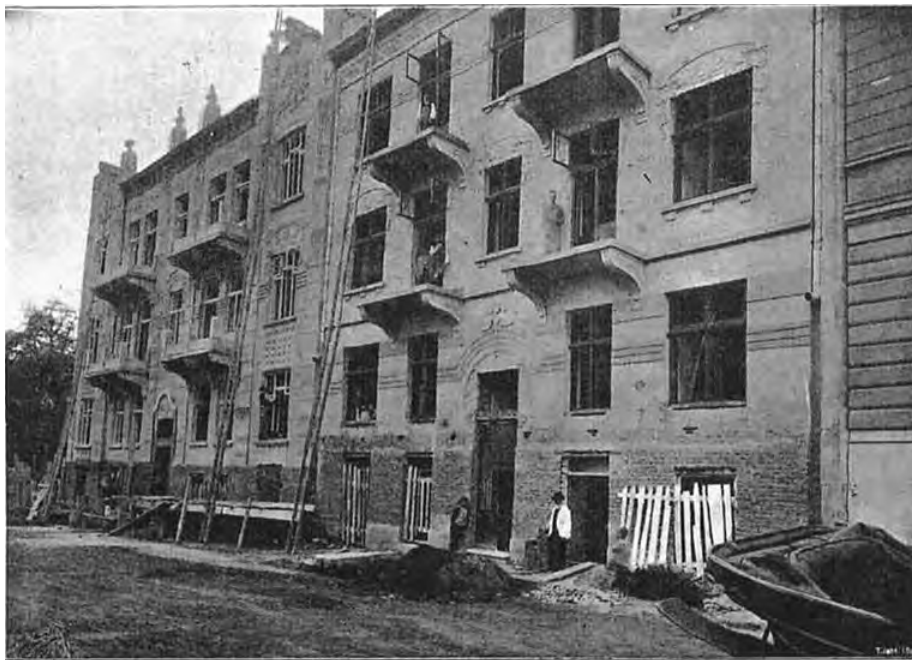
Civil-Ingenieur

а також

- *майстер-тесляр/majster cieselski/Zimmermeister*
- *майстер каменярський/majster kamieniarski/Steinmetzmeister*
- *майстер криниць/majster studniarski/Brunnenmeister*

а також

- *інженер будівництва*
- *інженер будівництва машин*

Ul. Głęboka. System domów budowanych bez udziału architektury we Lwowie.

“ ... przeładowanie ornamentacją, dysproporcja i konglomerat różnych różności obok siebie. Odlewy sztukatorskie najgorszego gatunku, najdziwaczniejszej formy i techniki kwitną tu i prosperują znakomicie.

System ten ilustruje fotografia z dwóch domów w ten sposób utworzonych przy ul. Głębokiej i Leona Sapiehy. Ten sam system rozsiadł się szeroką ławą domów przy wjeździe do miasta od strony kolei i w ten przykry sposób wita przybysza, że potrzeba prawdziwego wysiłku, aby, idąc dalej w środek miasta, otrząść się z tego pierwszego najsilniejszego wrażenia »secesyi« źle strawionej”

Franciszek Mączyński, “Najnowszy Lwów”,

Architekt, 1908, Nr. 9, s. 91-97

“ W XIX wieku ... domy przybierają wygląd pałaców, ale ich ozdoby z
liczego materiału, złe i niedbałe, styl secesyjny, a raczej barbarzyńsko-
babiloński ... ”

Репортаж із доповіді Леона Пінінського про Естетику міст
Kurjer Lwowski, 1911, Nr. 531, s. 4

“ Satyrycy przyszłych wieków zanotują skwapliwie ów znamienity fakt, że
w czasie, kiedy deszcz artykułów i broszur głosił *elogium renesansu* sztuki
w Polsce, kiedy jej sztuka odrębna ze skarbca zapadłej wsi i dworów
butnie do miasta weszła poprzez ulice, których stylową sylwetę czcić nam
nakazano, — naonczas niejaki *magister murator* X »kafelkami«
filary (!) domu zdobiąc, żył za pan brat z innym, który znów tworzył w
»secesyi«; i tak śpiewali społem tryumf *nieuctwa* swego ”

Wacław Krzyżanowki, “O nauce architektury”,
Architekt, 1908, Nr. 1, s. 1-5